

วารสาร มจร

สังคมศาสตร์ปริทรรศน์

JOURNAL OF MCU

ISSN : 2287-0121

Social Science Review

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ฉบับพิเศษ พฤษภาคม 2560

Vol.6 No.2 special issue-May 2017

เล่ม
2

ทศวรรษ ภาพ

วารสารฉบับพิเศษ เนื่องในงาน

“1 ทศวรรษ การจัดการเชิงพุทธ”

16 พฤษภาคม 2560

เรื่องที่น่าสนใจในเล่ม

- กลยุทธ์การจัดการโรงเรียนการกุศลของวัด
ในพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี
- พระครูภาวนาอินทวงศ์

- การพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสงเคราะห์
เพื่อชุมชนของวัดในจังหวัดชลบุรี
- พระครูสุทธิพงษ์มณี

วารสาร มจร

สังคมศาสตร์ปริทรรศน์

JOURNAL OF MCU Social Science Review

ISSN : 2287-0121

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 ฉบับพิเศษ พฤษภาคม 2560

Vol.6 No.2 special issue May 2017

จำนวนพิมพ์ : 1,000 เล่ม

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม / ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน / ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน / ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคมและการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระราชวรมณี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระสุวรมณเฑียรธรรม, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระราชวรมณี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
พระเมธีธรรมจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
ผศ. ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล	ที่ปรึกษาอธิการบดีด้านกฎหมาย

บรรณาธิการ : รศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม

ผู้ช่วยบรรณาธิการ : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร. - ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

กองบรรณาธิการ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ดร

พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ดร.

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร.

ผศ.ดร.ธิดาวดี หมั่นมี

อ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา

อ.ดร.ประเสริฐ อีลาว

อ.ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานูรักษ์

หน่วยงานภายนอก

ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์

ผศ.ดร.สมคิด ดวงจักร

ผศ.ดร.ธนกร สิริสุนันธา

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

อ.ดร.เดโชพล เหมนาโloy

พล.ท.ดร.วีระ วงศ์สรรค์

น.อ.ดร.นภัทร์ แก้วนาค

ผศ.ดร.เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล

อ.ดร.วันชัย สุขตาม

อ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

วิทยาลัยการทัพอากาศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

เลขานุการ :

ผศ.ดร.อนุวัต กระสังข์

ศิลปกรรม :

ผศ.ดร.อนุวัต กระสังข์ - อ.ดร.สุรียา รักษาเมือง - อ.ประสิทธิ์ พุทธศาสน์ศรีธธา - อ.กรกต ชำบัณฑิต

สำนักงาน :

สำนักงานวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์

บัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาคารเรียนรวมโซน B ชั้น 5

เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐ โทร. ๐๙-๘๘๓๒-๘๓๑๒

จัดพิมพ์โดย :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทร. 022 218892, 026 235623 โทรสาร 026 235623

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

1. พระราชปรีดีติกวี, ศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. พระเทพปริยัติเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พระครูปริยัติกิตติธำรง, รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พระครูปริมาณุรักษ์, รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, รองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. พระมหาสมบุญม ฐิตฺตโก, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9. ศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกโรส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11. ศาสตราจารย์ พลตำรวจโทหญิง ดร.นัยนา เกิดวิชัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ นียมางกูร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
13. รองศาสตราจารย์ ดร.อินันท์ จันตะนี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
14. รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
15. รองศาสตราจารย์ ดร. กิตติทัศน์ ผกาทอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
16. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
17. รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
18. รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
19. รองศาสตราจารย์ ดร.วรภุช ถิ่นช้าง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
20. รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดิมนักดิ์ ทองอินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิภูฏ์ ศรีทอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สติดย์ ศิลปะชัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
26. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพรด บุญอ่อน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
27. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุภูมิ ไชวเกษม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
28. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อานนท์ เมธีวรฉัตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
29. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโค มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
30. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
31. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิดิวัณ หมั่นมี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
32. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
33. อาจารย์ ดร.ธีรพงษ์ สมเขาใหญ่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
34. อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
35. อาจารย์ ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

1. พระเมธาวิเชียร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. ศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เจริญชัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
3. รองศาสตราจารย์ วราคม ที่สุภะ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยุทธ ชีโนกุล สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
6. รองศาสตราจารย์ พัฒนะ เรือนใจดี มหาวิทยาลัยรามคำแหง
7. รองศาสตราจารย์ ดร.กาสัก เตชะชั้นหมาก มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
8. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ แก่นอินทร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
9. รองศาสตราจารย์ ดร.สรรเสริญ อินทรรัตน์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
10. รองศาสตราจารย์ ดร.จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
11. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัชวาลย์ ศรีจันทร์โคตร มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านจอมบึง
12. รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ บรรณรุจิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ชีโนกุล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุภูมิ เขตจัตุรัส มหาวิทยาลัยขอนแก่น
18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลับพลึง คงชนะ มหาวิทยาลัยพะเยา
19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี เพชรนาจักร มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน มหาวิทยาลัยมหิดล
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุฒตระกูล มหาวิทยาลัยนเรศวร
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทักษิณี เจนวิถีสุข มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนิน มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์ อติศัพท์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
26. เรือโท.ผู้ช่วยศาสตราจารย์. ดร.อนันท์ ใจสมุทร มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
27. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยสร สมบุญมาก มหาวิทยาลัยนครพนม
28. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สอาด บรรณเจตฤทธิ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
29. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รวีวงศ์ ศรีทองรุ่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
30. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กัลยาณี พรพิเนตพงศ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
31. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เมินรัตน์ นวະบุศย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
32. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิษุกร นาครธน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
33. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
34. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หทัยรัตน์ ทรรพพสุ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
35. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมันน์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
36. อาจารย์ ดร.ณัด แก้วเจริญไพศาล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
37. อาจารย์ พลเอก ดร.เอกชัย ศรีวิลาศ สถาบันพระปกเกล้า
38. อาจารย์ ดร.จิตต์วิมล คล้ายสุบรรณ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
39. อาจารย์ ดร.วรอนงค์ ไกวิทเสถียรชัย มหาวิทยาลัยมหิดล
40. อาจารย์ ดร.ธงชัย นิลคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

สารบัญ

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย:

กลยุทธ์การจัดการโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี : พระครูภาวนาอินทวงศ์ (เฉลียว อินทวิโส) และคณะ	1
การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา : พระครูวิมลพัฒนกิจโกศล และคณะ	15
พุทธบูรณาการเพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ : จักกฤช สิงห์ธนสาร และคณะ	31
กลยุทธ์การเสริมสร้างความสมานฉันท์ตามหลักศีล 5 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคกลางตอนล่าง : ปิณณธรร เขียรชัยพฤกษ์ และคณะ	45
การจัดการความขัดแย้งทางการเมืองตามรูปแบบพุทธวิธี : ชัยธนพล ศรีจิ่วงษา	61
การพัฒนาการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อชุมชนของวัดในจังหวัดชลบุรี : พระครูสุทธิพงษ์คัมณี และคณะ	71
ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี : พระอธิการจาลึก สยณโต (เย็นสำราญ) และคณะ	87
การพัฒนาการบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดชลบุรี : พระครูวิชิต กิจจาภิวัดน์ และคณะ	105
การบริหารการพัฒนาวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสุขภาวะของประชาชน ในจังหวัดระยอง : พระครูวิธาน สุพัฒนกิจ และคณะ	123
การจัดการองค์กรสงฆ์เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย : บำรุง พันธุ์อุบล และคณะ	141

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหาความรุนแรงในการเมืองท้องถิ่น ในจังหวัดปทุมธานีและพระนครศรีอยุธยา	159
: เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	
ความสามารถในการตัดสินใจในวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนแบบโยนิโสมนสิการ	173
: พระทวีศักดิ์ แดงขาวเขียว และคณะ	
องค์กรแห่งนวัตกรรมของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมสำหรับอุตสาหกรรมไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล	191
: ศุภชัย ประสพโชค	
ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานของกองบังคับการตรวจคนเข้าเมือง 2 สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง	201
: อธิวัฒน์ พงศ์เรืองรอง และคณะ	
การตีความสังขารธรรมด้วยภาษาบาลีเพื่อขจัดความขัดแย้ง	217
: พระมหาดวงรัตน์ ฐตรตโน	
การมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดน่าน	231
: ชีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล และคณะ	
กลยุทธ์การเสริมสร้างความสมานฉันท์ตามหลักศีล 5 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคกลางตอนล่าง	253
: ปิณณฉณร เขียรชัยพฤกษ์	
การพัฒนาชุดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมเยาวชนผู้กระทำความผิดในศาลเยาวชน และครอบครัวจังหวัดฉะเชิงเทรา	269
: ลักษณ์ แสงส่อง	
การบูรณาการหลักโภชนาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธจิตวิทยา ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน	283
: บดินทร์ จิตต์เจริญ	
ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าและความสำคัญของสลากย้อมที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมลาพูน	295
: ไพรินทร์ ณ วันนา	
รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุตามวิถีพุทธขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	309
: วีระศักดิ์ เหมหาชาติ	
พุทธบูรณาการเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างยั่งยืน ขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ในจังหวัดระยอง	325
: ศิรวัดน์ ครองบุญ	

การสร้างแผนชีวิตแบบพอเพียงตามแนวนาถกรณธรรมของชุมชนในภาคเหนือ : ศุภันย์ ไชยสองวรรษ์	343
การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับบรอยพระพุทธบาทของชาวพุทธล้านนา : โสภณ จาเลิศ	355
เครือข่าย: การเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมของการดำเนินการทางธุรกิจชายตรงในภาคอีสาน : เอนก อาจวิชัย	363
กระบวนการปรับอินทรีย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการที่มีต่อประสิทธิผล ในการปฏิบัติธรรม : ปิยวัฒน์ คงทรัพย์	375
การพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามแนวพุทธบูรณาการ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคใต้ตอนบน : เอนก คงขุนทด	389
ภูมิปัญญาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ในอีสานตอนล่าง : พระครูเกษมศีลภรณ์	403
ปัจจัยที่สัมพันธ์กับสภาวะองค์กรรวมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียน ในเขต ยานนาวา-สาทร กรุงเทพมหานคร : พระจักรี ปิยฉนโณ (ชุม่วง)	413
การพัฒนาระบบสวัสดิการด้านบุคลากร : กรณีศึกษา มหาวิทยาลัย มหามกุฏราช วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน : พระทวี อภโย	427
ยุทธศาสตร์การบริหารงานเพื่อความเป็นเลิศของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ศึกษา : พระทอง ตปณโ (บุตรดี)	437
การพัฒนาการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาของสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มพูน คุณธรรม จริยธรรมของชุมชนในภาคอีสาน : พระปลัดประสิทธิ์ ศรีสว่างค์	453
ยุทธศาสตร์การจัดการตลาดผ้าด้าเนินสะตอกแบบมีส่วนร่วมของชุมชนด้าเนินสะตอก จังหวัดราชบุรี : พระมหาเกรียงศักดิ์ ภูริวิฑฒโก และคณะ	465
วิเคราะห์เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท : พระมหาดนัย ธมมาราโม	479

การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานด้านการปกครองของพระสังฆาธิการ ระดับอำเภอ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 11	493
: พระมหาวีศิต ธีรวิโส (กลีบม่วง)	
ค้ายมวยไทย: รูปแบบการพัฒนาการจัดการศิลปะการต่อสู้เพื่ออนุรักษ์และสืบสาน มวยไทยในกรุงเทพมหานคร	507
: พระมหาสมเกียรติ พวงใย	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตปัญญาตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับนักเรียน มัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดฉะเชิงเทรา	517
: พระมหาสุวรรณ กมพูนโณ	
การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของวัดชนอนอำเภอโพธาราม	531
: พระสนธิ สุจิตโต (ท้วมดี)	
ศึกษาวิเคราะห์วิถีงานข่าวทิพย์ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย	543
: พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์)	
การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในจังหวัดสมุทรสงคราม	557
: พระเอกลักษณ์ อชิโต (นกทอง)	
การเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำผู้บริหารระดับกลางโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต 1 จังหวัดอุดรธานี	571
: พิมพ์ญา จงเกียรติกาญจน์	
แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการอยู่กับโลกธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท	585
: แม่ชีจันทริภา แสงทรัพย์	
ความต้องการศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์ดุสิตบัณฑิต	601
: กิติพงศ์ หังสพฤกษ์ และคณะ	
การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการรู้สารสนเทศ ตามแนวคิด การเรียนรู้แบบผสมผสานและการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน สำหรับนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย	611
: รุ่งทิวา ปุณะตุง	
การจัดการบุคลากรภาครัฐ: กรณีศึกษาการย้ายเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ	623
: โสพิศ สืบศักดิ์	
องค์ประกอบ และพฤติกรรมบ่งชี้คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาปริญญาตรีวิชาชีพการโรงแรม	635
: สุภชัย เจริญดี	

ภาคผนวก

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์	647
คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ	648
หนังสือส่งบทความทางวิชาการเพื่อเผยแพร่	654
ใบตอบรับเป็นสมาชิก	655

การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทของชาวพุทธล้านนา
AN ANALYSIS OF BELIEVES AND WORSHIPS IN THE BUDDHA'S FOOTPRINTS
OF LANNA BUDDHISTS

นายโสภณ จาเลิศ*

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทของชาวพุทธล้านนา” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทในพระพุทธรศาสนา 2) เพื่อศึกษาการบูชารอยพระพุทธรบาทที่ปรากฏในพระพุทธรศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรบาทของชาวพุทธในล้านนา วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการสัมภาษณ์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่า

ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทในพระพุทธรศาสนานั้น มีความเชื่อเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่า รอยพระพุทธรบาทนั้น มีทั้งรอยพระพุทธรบาทที่พระพุทธรเจ้าเสด็จมาประทับไว้ด้วยพระองค์เอง และมีทั้งรอยพระพุทธรบาทที่มนุษย์สร้างขึ้น อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรบาทในพระพุทธรศาสนานั้นสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มเช่นเดียวกัน คือ กลุ่มหนึ่งเชื่อว่าผู้ที่สักการะกราบไหว้บูชารอยพระพุทธรบาท เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว จะไม่ตกไปสู่อบายภูมิ อีกกลุ่มหนึ่งเชื่อว่าการที่จะตกไปอยู่อบายภูมิหรือสุคติภูมิ นั้นขึ้นอยู่กับวาระจิตสุดท้ายขณะเสียชีวิต ถ้าจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับสิ่งที่เป็นกุศล เมื่อจิตดับมีโอกาสดูไปสู่สุคติภูมิ ดังนั้น ผู้ที่สักการะกราบไหว้บูชารอยพระพุทธรบาทอยู่เสมอ เมื่อใกล้เสียชีวิตอาจทำให้จิตระลึกถึงสิ่งที่เป็นกุศลจึงไม่ตกไปสู่อบายภูมิ แต่ถ้าจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับสิ่งที่เป็นอกุศลก็มีโอกาสไปสู่อบายภูมิได้

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรบาทของชาวพุทธล้านนานั้นมีความเชื่อแบ่งเป็นสองกลุ่มสอดคล้องกับข้างต้น แต่การบูชารอยพระพุทธรบาทนั้นชาวพุทธล้านนาเชื่อว่า ต้องคำนึงถึงความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ กล่าวคือชำระร่างกายให้สะอาดและรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ให้บริสุทธิ์ก่อนบูชารอยพระพุทธรบาท นอกจากนี้ต้องถอดหมวก ถอดรองเท้า สุภาพสตรีห้ามเข้าในที่ต้องห้าม การบูชาโดยปกติจะบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนและปิดทอง แต่การบูชาประจำปีนั้น จะใช้น้ำขมิ้นส้มป่อย บางแห่งจะใช้น้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือน้ำสรงพระราชทานในการสรงน้ำพระพุทธรบาทประจำปีสำหรับผู้เป็นประธานในพิธี ประชาชนทั่วไปใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยธรรมดา ไม่คายนานหมาก ขากเสลด ถ่มน้ำลาย บริเวณรอยพระพุทธรบาท พึงให้ความเคารพยำเกรงด้วยกาย วาจาใจ ชาวพุทธล้านนาใช้น้ำส้มป่อยในการสรงน้ำรอยพระพุทธรบาทเพราะชาวล้านนาเชื่อว่าส้มป่อยเป็น

* หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธรศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พืชศักดิ์สิทธิ์ที่ขจัดสิ่งชั่วร้ายออกไปจากชีวิต เพราะคำว่า “ป๋อย” หมายถึง ปลดปล่อยสิ่งจัญไร อับมงคลออกไป สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการบูชารอยพระพุทธรบาทในช่วงเวลาที่มีชีวิตอยู่ ชาวพุทธล้านนาเชื่อว่าจะทำให้ตนเองและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย แคล้วคลาดจากอันตราย มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และฝนตกต้องตามฤดูกาล นับว่าเป็นความเชื่ออันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษของไทยล้านนาได้ปลูกฝังและถ่ายทอดมายังอนุชนรุ่นหลังอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: รอยพระพุทธรบาท; ความเชื่อและการบูชา; อานิสงส์การบูชาพระพุทธรบาท

ABSTRACT

The research entitled “An Analysis of Believes and Worships in the Buddha’s Footprints of Lan Na Buddhists” consists of three objectives: 1) to study the believes in the Buddha’s footprints in Buddhism, 2) to explore the worships of the Buddha’s footprints in line with Buddhism and 3) to analyze the believes in worships of the Buddha’s footprints of Lan Na Buddhists. This is conducted by the qualitative research method. The in-depth interview with some specialists was also conducted. The results of the study showed:-

Believes in the Buddha’s footprints in Buddhism can be divided into two groups: One group believes that the Buddha came and stepped down on himself or the Buddha’s footprints may be created by humans. Another group believes that the Buddha’s footprints were created by humans only.

In case of believes in worships of the Buddha’s footprints in Buddhism, it can be also divided into two groups: One group believes that those worshipping the Buddha’s footprints, when dead, will not fall into Apāyabhūmi (planes of loss and woe). Another believes that falling into Apāyabhūmi or Sugati (happy states) is based on the mental rotation of dying. That means one, when dying and holding on what is charity, can reach the Sugati. That’s why those who always worship the Buddha’s footprints, when approaching spiritual death, could make a mental note of charity and will not fall into Apāyabhūmi. If their minds cling to what is evil, they had the opportunity to go Apāyabhūm undoubtedly.

For believes in the worships of the Buddha’s footprints of Lan Na Buddhists, it can be also divided into two groups corresponding to the above. Lan Na Buddhists believe that in worshipping the Buddha’s footprints, we must be mindful of both body and mind cleanliness; cleaning the body and maintaining five or eight precepts before worshipping the Buddha’s footprints. Those wearing hats

and shoes or being women are not allowed into the forbidden. The altar is usually worshiped with flowers, incense, candles and gilding. Every year of worshipping, the pod liquid turmeric water (*nam khamin sompoi*) has been extraordinarily used. In some places water from the sacred well or royal water would be taken for one who presided over the ceremony, while the general public used the pod liquid turmeric water. In addition, one does not spit betel quid, phlegm and saliva on the area around Buddha's footprints. One should sincerely pay a respect with body, speech and mind. That, the Lan Na Buddhists believes in worshipping the Buddha's footprints with pod liquid turmeric watering, is because Lan Na people assume the pod liquid or Acacia Concinna (*sompoi*) as a sacred plant to eliminate evil things out of life. The term of "Poi", in Lan Na tradition, refers to liberate the cursed and misfortunes meaningfully. Last, for the advantage of worshipping the Buddha's Footprints of Lan Na Buddhists during the time of life, they believe that it can make themselves and their families happy, free from disease, escape from dangers and progress in the work. Besides, the rain has to be seasonal marvelously. It is a valuable belief of the Thailand's Lan Na ancestors who have cultivated and transmitted to the future generations significantly.

Keyword: The footprint; Faith and worship; The virtue of worshipping the Buddha

1. บทนำ

โดยความเชื่อที่ว่า "รอยพระพุทธบาท" หมายถึง รอยเท้าของพระพุทธเจ้า มีมาตั้งแต่สมัยอินเดียโบราณ ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะมีการสร้างพระพุทธรูป หลังจากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น รอยพระพุทธบาทได้กลายเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงความเป็นดินแดนสิริมงคล ซึ่งก็คือดินแดนที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดำเนินไปถึง ความศรัทธาเชื่อว่ากฎแห่งกรรมมีจริง นรกสวรรค์ บุญบาปมีจริง จึงไม่กล้าทำกรรมชั่ว การบูชารอยพระพุทธบาทตามคติความเชื่อคือรอยพระบาทที่พระพุทธเจ้าทรงประทับไว้เพื่อเป็นเจดีย์สถานที่ควรเคารพ รอยพระพุทธบาทซึ่งอ้างกันว่าเป็นรอยที่พระพุทธองค์ ได้เสด็จไปเหยียบไว้ด้วยพระองค์เองมีอยู่ 5 แห่งด้วยกัน ได้แก่ที่เขาสุวรรณมาลิก, ที่เขาสุวรรณบรรพต, ที่เขาสมณภูฏ, ที่เมืองโยนกบุรี และที่หาดทรายในลำน้ำนันทนที (บุญเลิศ เสนานนท์, 2536) รอยพระพุทธบาทที่ปรากฏในที่ต่าง ๆ นอกจากจะเชื่อกันว่าเป็นรอยพระพุทธบาทที่พระพุทธองค์ ได้เสด็จไปเหยียบไว้ด้วยพระองค์เองแล้ว ยังมีรอยพระพุทธบาทที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นอีกด้วย เรื่องการสร้างรอยพระพุทธบาทนี้ Virginia McKeen Di Crocco ได้กล่าวว่า รอยพระพุทธบาทที่สร้างขึ้นครั้งแรกคือภาพนูนที่พระสถูปภารุต มัธยมประเทศ อินเดีย (Virginia McKeen Di Crocco, 2555)

ในเมืองไทยซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ ให้ความเคารพยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก มีการสร้างสัญลักษณ์แทนพระองค์ชั้นบูชา เช่น ธรรมจักร และรอยพระพุทธรบาท (นันทนาชุตินวงศ์, 2533) ในท้องถิ่นล้านนามีรอยพระพุทธรบาทปรากฏอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ หลายแห่ง และยังมีรอยพระพุทธรบาทที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับไว้ด้วยพระองค์เองด้วย ดังมีหลักฐานจากคัมภีร์ไบเบิลล้านนา กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเหยียบรอยพระบาทไว้เรียงกันกับรอยพระพุทธรบาทของพระพุทธเจ้าทั้งสามพระองค์ ที่ประทับ**รอยไว้ก่อน**คือ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และ พระพุทธเจ้ากัสสปะ แล้วก็อธิบายว่า เมื่อพระศตภาคนิพพานไปนานได้สองพันวัสสา พระบาทเจ้าอันนี้จักปรากฏแก่คนและเทวดาทั้งหลาย คนและเทวดาทั้งหลายก็จักมาบูชา นัก ปัจจุบันคือพระพุทธรบาทสี่รอย อ.แมริม จ.เชียงใหม่

ที่จังหวัดลำพูนก็มีตำนานกล่าวถึงวัดพระพุทธรบาทตากผ้าว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาบริเวณวัดแห่งนี้ พระพุทธเจ้าได้ให้พระอานนท์นำจีวรไปซักบริเวณแม่น้ำ ต่อมาบริเวณนั้นก็ได้ชื่อว่า วังซักคร้ว (ซักผ้า) จนบัดนี้ พระอานนท์ได้นำผ้าไปตากที่ลานหิน ก็ยังมีรอยตากผ้าอยู่จนทุกวันนี้ และพระพุทธองค์ทรงอธิษฐานเหยียบพระบาทประดิษฐานรอยไว้บนผาลาดที่นี้ เมื่อพระองค์ทรงประทับรอยพระบาทไว้แล้วก็ทรงตรัสพยากรณ์ทำนายไว้ว่า “ดูกรอานนท์สถานที่แห่งนี้จะปรากฏชื่อว่า พระพุทธรบาทตากผ้า”

ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีตำนานกล่าวถึงรอยพระพุทธรบาทวัดเมืองแปงว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาประทับที่ ห้วยพระนอน แล้วพระพุทธองค์ก็ตั้งจิตอธิษฐาน เหยียบรอยพระบาทไว้ที่หิน ที่เป็นรอยพระพุทธรบาทปัจจุบัน คือรอยพระพุทธรบาทวัดเมืองแปง แล้วก็เสด็จไปจนถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ชาวบ้านได้ถวายเมี่ยงแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ลองอมเมี่ยง หมู่บ้านนั้นก็เลยได้ชื่อว่า บ้านอมลอง คือพระพุทธเจ้าลองอมเมี่ยง เมื่อเสด็จไปถึงอีกหมู่บ้านหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้คายเมี่ยงที่หมู่บ้านนี้ จึงได้ชื่อว่า บ้านอังกาย คือที่ที่พระพุทธเจ้าคายเมี่ยง ชื่อบ้านอมลองและบ้านอังกายก็ยังมีอยู่ในปัจจุบัน อยู่ที่ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ จากนั้นก็เสด็จไปจนถึง พระพุทธรบาทสี่รอย ที่เชียงใหม่ และพระพุทธรบาทตากผ้า ที่ลำพูน

คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้จะมีจำนวนลดลง จาก 94% เหลือ 85% ก็ยังเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ มีการสร้างพระพุทธรูปและสัญลักษณ์อื่นแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้สักการบูชา เช่น พระธาตุ รอยพระพุทธรบาท เป็นต้น โดยเฉพาะรอยพระพุทธรบาทนั้นมีอยู่ในแทบทุกชุมชน และเป็นທີ່เคารพศรัทธาของประชาชน มณฑลเชียร ศุภลักษณ์ กล่าวว่า (มณฑลเชียร ศุภลักษณ์, 2541) ผู้ใดได้ไปนมัสการรอยพระพุทธรบาทถึง 3 หน 7 หน ตายไปแล้วไม่ตกนรก

รอยพระพุทธรบาทในประเทศไทยมีอยู่มากมายทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ที่ถือกำเนิดในภาคเหนือ จึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทของชาวพุทธล้านนาว่าเป็นอย่างไร

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารหลักฐานชั้นต้นคือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 คัมภีร์ไบเบิลล้านนา เรื่อง ตำนานพระบาทพระธาตุ ของวัดสูงเม่น อ.สูงเม่น จ.แพร่ และเอกสาร ชั้นรอง ได้แก่ พุทธตำนาน พระเจ้าเลียบโลก และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการสัมภาษณ์ ประกอบ กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่การศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในพื้นที่เขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 7 ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่, ลำพูน, และแม่ฮ่องสอน โดยได้เลือกทำการศึกษาที่ วัดพระ พุทธบาทสี่รอย อ.แมริม จ.เชียงใหม่, วัดพระพุทธรบาทตากผ้า อ.ป่าซาง จังหวัดลำพูน, รอยพระพุทธรบาทวัดเมืองแปง (ศรีวิชัย) อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่เอกสารชั้นต้นคือ คัมภีร์ไบเบิลล้านนา เอกสารชั้นรอง และแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการประเมินความสอดคล้องของ เครื่องมือกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน วิธีเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลจาก เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 3 ท่าน บุคลากรในพื้นที่ที่เลือกทำการศึกษาในพื้นที่เขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 7 ได้แก่เจ้าอาวาส หรือผู้แทน พื้นที่ละ 1 ท่าน มัคทายกหรือไวยาวัจกร แห่งละ 1 ท่าน ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน พื้นที่ละ 2 ท่าน พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ พื้นที่ 2 ท่าน รวมเป็น 21 ท่าน

3. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับรอยพระพุทธรบาทในพระพุทธศาสนานั้น มีความเชื่อ เป็นสองแนวคือ แนวหนึ่งเชื่อว่า รอยพระพุทธรบาทนั้น มีทั้งรอยพระพุทธรบาทที่พระพุทธรเจ้าเสด็จมา ประทับไว้ด้วยพระองค์เอง และรอยพระพุทธรบาทที่มนุษย์สร้างขึ้น และอีกแนวหนึ่งเชื่อว่ารอยพระ พุทธรบาทนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร กล่าวว่า รอยพระพุทธรบาทนั้นถ้าว่า กันตามสายเหตุผลนิยมก็คงตั้งคำถามว่า รอยเท้ามุขนี้ก็เล็ก ๆ แต่ทำไมรอยพระพุทธรบาทจึง ใหญ่โตผิดมนุษย์ อันนี้น่าจะเป็นการอุปมาอุปมัย เป็นสิ่งที่ชาวพุทธสร้างขึ้นเพื่อน้อมระลึกถึงว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนของตน เพื่อน้อมระลึกถึงพระพุทธรเจ้า สอดคล้องกับความ คิดเห็นของ ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง ที่มีความเห็นว่า รอยพระพุทธรบาทเป็นสิ่งที่ชาวพุทธผู้มีจิต ศรัทธาสรางขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสักการบูชาอันเป็นวัตรธรรมในทางพระพุทธศาสนา ใน ประวัติศาสตร์ของพุทธศิลป์บ่งบอกว่ารอยพระพุทธรบาทมีการสร้างตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก มหาราช ตอนนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปนั้นได้รับอิทธิพลจากกรีก

อานิสงส์ของการบูชารอยพระพุทธรบาทนั้น บางท่านเชื่อว่าผู้ที่สักการกราบไหว้บูชารอย พระพุทธรบาท เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว จะทำให้ผู้บูชาไม่ตกไปสู่อบายภูมิ บางท่านเชื่อว่าการที่จะตกไปสู่ อบายภูมินั้น ขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละบุคคล ผู้ทำกรรมช่วยอมตกลงไปสู่อบายภูมิ ผู้ทำกรรมดียอมไม่ ตกไปสู่อบายภูมิโดยเฉพาะวาระจิตสุดท้ายขณะที่เสียชีวิต ถ้าจิตยึดเหนี่ยวอยู่กับสิ่งที่เป็นกุศล เมื่อ จิตดับก็มีโอกาสไปสู่สุคติภูมิ ผู้ที่กราบไหว้รอยพระพุทธรบาท อาจจะมีจิตใจที่เป็นบุญกุศล จิตจึงจด จ่อกับสิ่งที่เป็นกุศล จึงไม่ไปสู่อบายภูมิ สอดคล้องกับหลักฐานในพระไตรปิฎก ที่กล่าวว่า

“พระสโกสกโกรธทยกเถระ เห็นต้นหงอนไก่ออกขึ้นอยู่บนแผ่นดินมีดอกบานสะพรั่ง จึงเด็ดมาถือพร้อมทั้งก้าน ได้บูชารอยพระพุทธรบาทที่วิจิตรด้วยลายจักร ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกคติเลย” (ขุ.อป. (ไทย) 32/13-16/535-536) และ พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อปमान ภาค 2 กล่าวถึงประวัติในอดีตชาติของพระโกรธทบุปผิยเถระ ที่เกี่ยวข้องกับรอยพระบาทว่า “ใกล้ที่อยู่ของข้าพเจ้า พระศาสดาพระนามว่าติสสะ ผู้ทรงเป็นผู้นำชั้นเลิศของโลก ผู้มีพระจักขุได้ทรงแสดงรอยพระบาทไว้ 3 รอย เพื่ออนุเคราะห์ (ข้าพเจ้า) ข้าพเจ้าเห็นรอยพระบาทของพระศาสดาพระนามว่าติสสะ ที่พระองค์ทรงประทับไว้ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีจิตรำเริงบันเทิงใจ ได้ทำจิตให้เลื่อมใสในรอยพระบาทนั้น ข้าพเจ้าเห็นต้นอังกาบซึ่งงอกเลื้อยไปตามพื้นดิน มีดอกบานสะพรั่ง จึงเด็ดมาพร้อมทั้งยอดได้บูชารอยพระบาทอันประเสริฐที่สุด ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่นข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ข้าพเจ้าเกิดในกำเนิดใด ๆ ก็จะเป็นเกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม (ในกำเนิดนั้น ๆ) ข้าพเจ้ามีผิวพรรณดังดอกอังกาบ มีรัศมีขานออกจากกาย ในกัปที่ 92 นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกคติเลย นี่เป็นผลแห่งการบูชารอยพระบาท” (ขุ.พุทธ. (ไทย) 33/68 - 74/41) ผู้ที่ระลึกในสิ่งที่เป็นสิริมงคล จิตก็เกิดความปิติชุ่มชื่น เกิดโสมนัสยินดี เมื่อจิตผ่องใสแล้วอบายภูมิก็น่าปรากฏ สุกตึกก็เป็นที่หวัง และได้กล่าวเป็นบาลีไว้ว่า “จิตเต อสังกิลิฏฐุ สุกติ ปาฎิกังขา เมื่อจิตผ่องใสไม่เศร้าหมอง สุกติเป็นที่หวังได้” “จิตเต สังกิลิฏฐุ สุกติ ปาฎิกังขา เมื่อจิตเศร้าหมองไม่ผ่องใส ทุกคติเป็นที่หวังได้” ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง มีความเห็นว่า เมื่อมีความเชื่อและศรัทธาในรอยพระพุทธรบาท เชื่อการมีอยู่จริงของพระพุทธรเจ้า เชื่อในพระรัตนตรัย เชื่อในการทำความดีละเว้นความชั่ว โอกาสที่จะตกไปสู่อบายภูมิก็น่าจะมี ถ้าคนที่กราบไหว้บูชารอยพระพุทธรบาทแล้ว เมื่อตายไปจะไม่ตกไปสู่อบายภูมิ คนทำชั่ว ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ลักขโมยทรัพย์สินผู้อื่น ประพฤติผิดในกาม โทกหลอกลวง ด่าสุรายาเมา ก็จะพากันมาไหว้รอยพระพุทธรบาทเพื่อไม่ให้ตกไปสู่อบายภูมิ เรื่องนี้น่าจะขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละคน คนทำชั่วมักจะตกไปสู่อบายภูมิ คนทำดีก็มักจะไปสู่สุคติ

ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชารอยพระพุทธรบาทของชาวพุทธล้านนานั้น เชื่อว่าก่อนที่จะบูชาพระธาตุ หรือรอยพระพุทธรบาทต้องชำระร่างกายให้สะอาด ต้องสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ ให้สังวรรักษาศีล 5 หรือศีล 8 ให้บริสุทธิ์ ก่อนสักการบูชารอยพระพุทธรบาท และต้องถอดรองเท้า สุภาพสตรีห้ามเข้าในที่ที่ต้องห้าม ไม่คายนานหมาก ขากเสลด ถ่มน้ำลาย บริเวณรอยพระพุทธรบาท คนสมัยก่อน ก่อนที่เขาจะไปไหว้พระธาตุ พระพุทธรบาท เขาจะสระเกล้าดำหัวก่อน คือจัดการตนเองให้สะอาดกายก่อน ต่อมาคือการแต่งกายก็ต้องแต่งกายให้สุภาพเหมาะสม ต่อมาคือเรื่องภายในคือต้องทำใจให้สะอาด คือรักษาศีลให้บริสุทธิ์นั่นเอง การบูชาอันโดยปกติบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนและปิดทอง การบูชาประจำปีนั้น นอกจากดอกไม้ธูปเทียนและการปิดทองตามปกติแล้ว ยังมีการใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยสรงรอยพระพุทธรบาท ซึ่งแต่ละแห่งก็มีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไป

ชาวพุทธล้านนาใช้น้ำส้มป่อยในการสรงน้ำรอยพระพุทธรบาทเพราะชาวล้านนาเชื่อว่า ส้มป่อยเป็นพืชศักดิ์สิทธิ์ที่ขจัดสิ่งชั่วร้ายออกไปจากชีวิต คำว่า “ป่อย” หมายถึงปลดปล่อยสิ่งชั่วร้าย อับมงคลออกไป นอกจากนั้นชาวพุทธในล้านนายังเชื่อว่าการบูชารอยพระพุทธรบาทนั้น ทำให้ตนเอง

และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคร้าย แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งหลาย หายจากการเจ็บป่วย มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การเงิน การทำธุรกิจ ค่าขาย ทำการเกษตรได้ผลผลิตดี ฝนตกต้องตามฤดูกาล ตั้งจิตอธิษฐานในสิ่งที่ปรารถนามักประสบความสำเร็จ จึงมีผู้มาบนบานศาลกล่าวที่วัดพระพุทธรบาทสี่รอยอยู่เสมอ เพราะมีตัวอย่างและหลักฐานปรากฏให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ เช่น ด้านธุรกิจ นักธุรกิจไทยในอเมริกาขออนุญาตตั้งโรงงานหลายครั้งไม่ได้รับการอนุญาต ได้มากราบไหว้บูชาพระพุทธรบาทสี่รอย กลับไปดำเนินการเรื่องสร้างโรงงานประสบความสำเร็จ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ได้บริจาคเงินสร้างถนนขึ้นวัดพระพุทธรบาทสี่รอยในช่วง 6 กิโลเมตรสุดท้ายที่จะถึงวัด เป็นเงิน 6 ล้านบาท ด้านตำแหน่งหน้าที่การงาน มีนายทหารระดับสูงที่มากราบไหว้บูชา ประสบความสำเร็จในตำแหน่งหน้าที่การงาน ได้มากราบไหว้บูชาเป็นประจำทุกปีจนผู้คนในชุมชนพบเห็นเป็นที่ประจักษ์ เช่น พลเอก ประวิตร วงษ์สุวรรณ เป็นต้น ด้านความเจ็บป่วย มีสตรีเป็นมะเร็งกล่องเสียง พุดไม่ได้ ลูกชายได้กราบไหว้บูชารอยพระพุทธรบาทแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่าถ้าแม่หายป่วย จะบวช ในเวลาต่อมา แม่มีอาการดีขึ้น สามารถพูดได้ ลูกชายจึงมาบวชอยู่ที่วัดนี้ ด้านความศักดิ์สิทธิ์ ปาฏิหาริย์ มีสตรีผู้หนึ่งเดินเวียนรอบรอยพระพุทธรบาทสี่รอย กลับไปบ้านได้ป่วยมีอาการตกเลือด ไปรักษาที่โรงพยาบาลไม่หาย มากราบขอขมาที่รอยพระพุทธรบาท อาการป่วยได้หายเป็นปกติ เธอจึงขอให้ทางวัดจัดทำป้าย “ผู้หญิงห้ามเดินผ่านรอยพระพุทธรบาท” เพราะไม่อยากให้สตรีท่านอื่น ประสบเหตุการณ์เช่นเดียวกับตนเอง ทางวัดได้สนองเจตนารมณ์ของเธอ โดยทำป้ายติดตั้งไว้จนถึงทุกวันนี้

7. วิจารณ์

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าชาวพุทธในล้านนามีความเชื่อและการบูชารอยพระพุทธรบาทอย่างไร ควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ในส่วนที่กล่าวถึงเรื่องที่เป็นนามธรรม เช่น เรื่องความเชื่อหลังจากการตายหรืออานิสงส์ต่าง ๆ ที่เกิดจากการบูชารอยพระพุทธรบาท คนรุ่นใหม่อาจไม่เชื่อว่าเป็นจริง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ป้ายบอก “สุภาพสตรีห้ามเข้า” บางแห่ง อาจทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจ ควรศึกษาให้รอบคอบก่อนที่จะมีเจตคติทางลบต่อป้ายประกาศดังกล่าว เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ต่าง ๆ ก็ควรมองเป็นกลาง ๆ ไม่ควรมองว่างมายไร้เหตุผล การเจ็บป่วยของคนเราบางอย่างเป็นการเจ็บป่วยที่แพทย์แผนปัจจุบันหาสาเหตุไม่พบ รักษาไม่หาย อาจเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากกรรม หรืออย่างอื่น เช่นในพระไตรปิฎกกล่าวว่า

“ในชาติก่อน เมื่อนักมวยกำลังชกกัน เราได้กันบุตรชายนักมวยปล้ำไว้ ด้วยผลกรรมนั้น เราจึงเกิดความทุกข์ที่สันหลัง (ปวดหลัง), ในชาติก่อน เราเป็นหมอรักษาโรค ได้ถ่ายทอดให้ลูกชาย เศรษฐี ถึงแก่ความตาย ด้วยผลกรรมนั้นเราจึงป่วยเป็นโรคปักษันทิกาพาธ (ช.อุป. (ไทย) 32/90/477) (โรคท้องร่วง) แต่มีสิ่งที่คุณควรพิจารณา คือ ในพระไตรปิฎก กล่าวว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้พึ่งอันได้โดยยาก บาบที่ตนเองทำ เกิดในตน มีตนเป็นแดนเกิดย่อมทำลายคนมีปัญญาทรมเหมือนเพชรที่เกิดจากหิน

ทำลายแก้วมณี ฉะนั้น” นั่นคือให้พึ่งตนเอง เช่นการเรียนการสอน ไม่ศึกษาค้นคว้า อ่านหนังสือ แต่หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไปบนบานศาลกล่าวขอให้สอบได้ คงจะเป็นไปได้ยาก เป็นต้น

8. ข้อเสนอแนะ

วัดที่มีรอยพระพุทธบาทควรมีการรวมตัวกัน ทำการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงช่วงเวลาของการจัดงานบูชาหรือสมโภชน์รอยพระพุทธบาทประจำปีในแต่ละพื้นที่ ควรมีเอกสารเกี่ยวกับรอยพระพุทธบาทในที่นั้น ๆ แจกฟรีทั้งในยามปกติและช่วงเวลาที่จัดงานสมโภชน์หรือบูชารอยพระพุทธบาทประจำปี ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์เกี่ยวกับรอยพระพุทธบาทในประเทศไทย

บรรณานุกรม

- นันทนา ชุตินวงศ์. (2533). *รอยพระพุทธบาทในศิลปะเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์*. กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์,
- บุญเลิศ เสนานนท์. (2536). *ตำนานพระพุทธบาทและคัมภีร์พุทธบาทลक्षण*. กรุงเทพฯ: บริษัท ศรีอนันต์การพิมพ์ จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2504). *พระพุทธบาทจังหวัดสระบุรี*. พิมพ์ครั้งที่ 7. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- Virginia McKeen Di Crocco. แปลโดย สมหวัง แก้วสุฟอง. (2555). *รอยพระบาทพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ใน ภัทรกัปนี้ ตามกรอบคิดแบบสิงหล - สยาม*. นครปฐม: หนีตีเฮน.